

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Terénní výzkum malé vesnice

Kristýna Tonarová

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

Terénní výzkum malé vesnice

Kristýna Tonarová

Vedoucí práce:

PhDr. Tereza Zíková, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Tereze Zíkové, Ph.D. za její cenné rady, obětavost a trpělivost při psaní této práce. Poděkování patří též mým přátelům, kteří mi byli obrovskou oporou a těm, co mě finančně podporovali po celou dobu studia.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	TEORETICKÁ ČÁST	3
	2.1 Definice kolektivní paměti	3
	2.2 Pomístní jména	7
	2.3 Antropologie krajiny	9
	2.4 Paměť krajiny	16
3	METODOLOGICKÁ ČÁST	18
	3.1 Metody sběru dat	18
	3.2 Analýza dat	22
4	POPIS ZKOUMANÉ LOKALITY	23
5	VÝSLEDKY	24
	5.1 Názvoslovná praxe obyvatel obce Vitinka	24
	5.1.1 Kategorie Země	25
	5.1.2 Kategorie rostlinstvo	25
	5.1.3 Kategorie zvířectvo	26
	5.1.4 Kategorie člověk	26
	5.1.5 Kategorie duchovní život	28
	5.2 Místní pověsti	30
	5.3 Definice okolní krajiny	31
	5.4 Život v lokalitě	32
	5.5 Historie oblasti a její vliv na krajinný ráz	33

5.6	Doplňující informace a postřehy respondentů	34
6	ZÁVĚR	36
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	38
8	RESUMÉ	41
9	SOUPIS PŘÍLOH	43
10	PŘÍLOHY	44

1 ÚVOD

Tato bakalářská práce vychází z terénního výzkumu, který byl uskutečněn v malé obci Vitinka, nacházející se v Plzeňském kraji. Téma práce je zaměřeno na krajinu, na aktuálně žité pomístní názvy, které vypovídají o historii místa, jeho proměnách a obyvatelích.

Cílem terénního výzkumu bylo zjistit, jak je v rámci kolektivní paměti obyvatel zachycena okolní krajina vesnice, jaká místní pojmenování se na Vitince používají, jaké sdílené příběhy a pověsti se ke krajině váží. Dále bylo zjišťováno, jak místní vnímají krajinu, ve které žijí a jak o ní přemýšlí. Závěr výzkumu byl věnován postřehům a doplňujícím informacím od respondentů. Celkem bylo uskutečněno 14 částečně strukturovaných rozhovorů s informátory od 16 do 86 let, kteří žijí v obci Vitinka různě dlouhou dobu (od 3 do 86 let). Z rozhovorů byl získán soubor v podobě 33 pomístních názvů, které byly následně rozděleny do kategorií dle významového třídíče Vladimíra Šmilauera a doplněny o vlastní interpretace dotazovaných, které vypovídaly o možných okolnostech vzniku těchto pojmenování.

Základním typem výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum, primární metodou pro získání dat byly částečně strukturované rozhovory, které byly založeny na předem stanovené osnově a obsahovaly několik tématických okruhů (vztah k místu, popis okolní krajiny, pomístní názvy a pověsti, proměny krajiny v obci v průběhu života dotazovaných osob). Jako doplňková metoda bylo zvoleno zúčastněné pozorování, které probíhalo v rámci několika výzkumných dní v lokalitě. Během zúčastněného pozorování byla pořízena vizuální dokumentace v podobě fotografií některých z míst, o jejichž historii a okolnostech vzniku jejich názvu dotazovaní obyvatelé hovořili, následně byla tato místa pro lepší představu zakreslena do mapy. Prostudována byla kronika obce a výroční zpráva vydaná v roce 1996 u příležitosti 300 let od založení Vitinky.

Vedle těchto metod posloužily jako zdroje dat také historické mapy (mapa II. vojenského mapování z let 1836–1852, mapa III. vojenského mapování z období 1877–1880 a mapa stabilního katastru z roku 1838).

Teoretická část práce pojednává o kolektivní paměti a pomístních jménech, definuje pojem krajiny, jakožto předmět antropologického zájmu. Dále se zabývá pamětí krajiny včetně představení palimpsestového konceptu, který je relevantním přístupem pro sledované téma.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Definice kolektivní paměti

Kolektivní paměť je tvořivá konstruktivní a sociálně podmíněná aktivita, pomáhající procesu uvědomování sebe sama především tím, že spoluutváří identitu sociální skupiny a představuje systém, odlišující banální (zapomenutelné) od důležitého (zapamatovatelného). Bývá užívána skupinou za různým účelem, vždy má ale sjednocující funkci a odstraňuje vše, čím by mohl být jedinec izolován. Lidé nejsou schopni si vše pamatovat, tak jako vzpomínají, musí také zapomínat a umět rozlišovat podstatné od nepodstatného. Subjektivita kolektivní paměti se promítá do odlišných výkladů historických událostí, formují ji zájmy a preference skupiny, závisející na generaci, náboženských představách, pozici v sociálním žebříčku, politických názorech apod. (Halbwachs 2009: 50–92).

S pojmem kolektivní paměti pracuje především antropologie a sociologie, užívá jej však také historiografie. Francouzský historik Jacques Le Goff zdůrazňuje roli kolektivní paměti zejména v 19. století, v souvislosti s legitimizováním vzniku národních států. Jeho kniha *Paměť a dějiny* stála u zrodu tématu sociokulturní paměti. Kolektivní paměť podle něj přesahuje historii jako vědu, je proměnlivým pramenem historie, bohatým na archivy, dokumenty a monumenty a je živoucí ozvěnou historické práce. Paměť zachraňuje minulost, slouží přítomnosti i budoucnosti. Skrze společné mýty jsou interpretovány původy jednotlivých národů (Le Goff 2007: 68–112).

Podle Émile Durkheima se kolektivní paměť vztahuje na celou společnost. Jednotlivec by nikdy nejednal sám o sobě tak, jak by jednal ve skupině. Kolektivní vědomí je podle něj samou podstatou společnosti,

přestože nelze říci, že by společnost mohla existovat bez individuů (cit in Pfeiferová, Šubrt 2010: 9–29).

Francouzský sociolog a antropolog Maurice Halbwachs připisuje velký význam propojení zapamatovaných představ s prostorem, kulisami, ve kterých jsou kolektivní představy utvářeny. Rozlišuje kolektivní paměť v rámci rodiny, náboženské skupiny a sociální třídy. Kolektivní paměť je podle něj kontrastem k psané historii. Nositelem paměti je jedinec, vnímání minulosti však neprobíhá v individuální rovině, ale je předáváno společnostmi, která jedince obklopuje. Okolí tedy vnímá podle pravidel a hodnot společnosti, která mu pomáhá v utvrzování významu prožitých dějů minulosti, v selekci vzpomínek hodných zapamatování a jejich reinterpretaci. Tento proces interakce není ničím jiným než neustálým vzájemným vztahováním se a znovu potvrzováním jedincovy paměti v souvislosti se společenskými referenčními rámci, respektive paměti organizované daným sociálním prostředím, kolektivní paměti. Individuum, které by vyrůstalo v naprosté osamělosti by nemělo žádnou paměť, ta v člověku narůstá teprve v průběhu jeho socializace. Kolektivy samotné sice nemají žádnou paměť, na rozdíl od jedince, avšak určují paměť svých příslušníků. Lidé si pamatují nejen to, co se dozvídají o jiných, ale také to, co jim druzí vyprávějí, potvrdí a reflektivně přijmou za významné. Halbwachs plně odhlíží od tělesné báze paměti, tj. té, kterou popisuje neurologie a fyziologie. Žádná individuální paměť se podle něj nemůže ustavit a uchovat bez společenského referenčního rámce (cit in Assmann 2001: 19–46).

„Neexistuje žádná paměť vně oněch referenčních rámců, jichž využívají lidé žijící ve společnosti, aby fixovali a znovu nacházeli své vzpomínky“ (Halbwachs 2009: 121).

Pojem společenských rámců, který Halbwachs zavádí, má blízko k rámcové analýze Ervinga Goffmanna, která zkoumá předem vytyčenou strukturu všední zkušenosti. Paměť žije a uchovává se v komunikaci, pokud je komunikace přerušena, dochází k zapomnění. Je důležité odlišovat individuální a kolektivní paměť, individuální paměť je společenským fenoménem, neboť individuálními jsou pouze počítky těsně spjaté s lidským tělem, nikoliv vzpomínky, které nutně pocházejí z myšlení různých skupin, k nimž se jedinec připojuje. Minulost je podle Halbwachse společenský konstrukt, jehož podoba se odvíjí z potřeb smyslu a z referenčního rámce příslušné přítomnosti. Minulost je také kulturním výtvozem, nevzniká přirozeným růstem (cit in Assmann 2001: 19–46).

Pierre Nora navazuje na Halbwachse a definuje kolektivní paměť jako to, co z minulosti zbývá v žitém čase skupin, nebo to, co tyto skupiny z minulosti udělají. Zabývá se vztahem kolektivní paměti a historie, které dříve byly téměř identické, ale postupem času se vzdálenost mezi nimi stále prohlubovala. Kolektivní paměť je živá, dynamická, stále se mění a vyvíjí, na rozdíl od historie, která je racionální a selektivní a až příliš lpí na archivních dokumentech. Nora rozlišuje tři typy míst paměti – materiální, symbolické a funkční, které se mohou vzájemně překrývat. Materiálním místem jsou například archivy, symbolickými umělecká díla a funkčními učebnice. Paměť diktuje a historie píše, každé historické dílo i historie samotná, jakožto žánr, je určitou formou míst paměti, stejně tak, jako významné události (Nora 1998: 40–63).

„Místa paměti náležejí dvěma řádům – v tom tkví jejich hodnota a zároveň složitost – jsou jednoduchá i nejednoznačná, přirozená i umělá, bezprostředně se nabízející smyslové zkušenosti a přitom vycházející z abstraktní konstrukce“ (Nora 1998: 55).

Komunikativní paměť zahrnuje vzpomínky, které se vztahují k nedávné minulosti a jsou sdílené osobami patřícími např. do stejné generace, takový typ paměti můžeme nazvat generačním. Jde o paměť, která se historicky rozvíjí u určité skupiny, v čase vzniká i zaniká, v závislosti na svých nositelích. Po smrti nositelů, kteří paměť ztělesňovali, nastupuje paměť nová. To, co je dnes živoucí vzpomínkou, se bude další den šířit pouze prostřednictvím médií. Podle orální historie živoucí vzpomínka nepřesahuje interval osmdesáti let. Kolektivní paměť působí v modalitě fundující vzpomínky, která se vztahuje k počátkům a v modalitě biografické vzpomínky, která se pojí s vlastními zkušenostmi a jejich rámcovými podmínkami. Modus zakládající vzpomínky pracuje vždy, i ve společnostech, které nemají písmo, a to v podobě rituálů, tanců, mýtů, oděvů, ozdob, cest, památníků, krajin atd., které bychom souhrnně mohli nazvat ‚memoria‘. Naopak modus biografické vzpomínky se vždy opírá o společenskou interakci. Fundující vzpomínka se tvoří aktem konstituce, na rozdíl od biografické vzpomínky, která vzniká přirozeným růstem.

Na komunikativní paměti se skupina podílí difuzně – přestože paměť starých osob sahá dále než paměť mladých, nejsou zde žádní specialisté či experti, všichni jsou považováni za stejně kompetentní. Vědění se v tomto případě získává ovládnutím jazyka a každodenní participací.

Každá kultura vytváří tzv. konektivní strukturu, která je dána osmyslněným sociálním prostorem, uvádějícím jednotlivé členy společnosti do jedné vnímané reality – společenské a časové. Časová dimenze je nositelem časového kontinua a spojuje dnešek s minulostí tím, že uchovává vzpomínky a zkušenosti (Assmann 2001: 46–56).

V kultuře vzpomínání hraje klíčovou roli prostor. Přenos do prostoru je prapůvodním médiem každé mnemotechniky, čili systému metod a pomůcek, které ulehčují zapamatování a zvětšují rozsah paměti, zejména vytvářením dodatečných asociací a pomocných představ. Umění paměti pracuje s imaginárními prostory, kultura vzpomínání umísťuje znaky do přirozeného prostoru. Celé krajiny slouží jako médium kulturní paměti. Jako jeden z nejpůsobivějších příkladů můžeme uvést totemické krajiny Austrálců. Ti při velkých svátcích upevňují svou skupinovou identitu putováním na určitá místa, ke kterým se vážou vzpomínky na duchy předků, ze kterých pocházejí. Dalším příkladem může být město Řím v období antiky. Řím tvořil ‚svatou krajinu‘, která je podle Maurice Halbwachse výrazovou formou kolektivní paměti (cit in Assmann 2001: 56–60).

2.2 Pomístní jména

Pomístními jmény neboli toponymy, jejich vznikem, tvořením, rozšířením a povahou se zabývá obor toponomastika, který je součástí onomastiky (nauky o vlastních jménech). Název je složen z řeckého τόπος (topos) – místo a ὄνομα (onoma) – jméno. Toponomastika rozlišuje vlastní jména místní – oikonyma a pomístní – anoikonyma.

Oikonyma jsou názvy užívané pro objekty a místa obývaná lidmi v současnosti i minulosti. Radíme mezi ně sídla a části sídel (budovy, náměstí, ulice, mlýny, dvory, hájovny apod.), sady, parky, hřbitovy a také katastrální území a jejich části, pokud se nacházejí uvnitř sídel.

Anoikonyma jsou názvy neživých přírodních objektů vytvořených člověkem, které však neslouží k obývání. Podle základního třídění je můžeme rozdělit na několik typů. Hydronyma neboli vlastní jména vod a vodních staveb, např. názvy řek, potoků, jezer, rybníků, přehrad, bažin. Oronyma, vlastní jména terénních útvarů, např. názvy pohoří, hor, údolí, nížin, kopců, skal, roklí. Hodonyma, vlastní jména komunikačních cest,

např. názvy silnic, cest, stezek, pěšin, lanovek, mostů, železnic. Pozemková jména, do kterých bychom zařadili názvy polí, lesů, pastvin a zahrad. A vlastní jména jiných neživých přírodních objektů a jevů a člověkem vytvořených objektů, které nejsou určeny k obývání a jsou v krajině pevně fixovány, kterými jsou vlastní jména křížků, pomníků, posvátných stromů, kapliček a božích muk.

Pomístní jména vznikla z potřeby člověka orientovat se v krajině, odlišit od sebe jednotlivé objekty. Naši předci dovedli velmi dobře vystihnout charakteristický rys určitého místa v krajině, která je obklopovala. Jednotlivé objekty byly pojmenovány podle přírodních poměrů, kulturních poměrů či dle toho, jak souvisely s člověkem, jeho prací, výtvoř a duchovním životem. Jsou užívána omezeným okruhem osob - obyvateli konkrétního města, obce, regionu apod. Spíše než ke spisovnému jazyku, mají blíže k nářečí a mohou být jednoslovná i víceslovná. Místní názvy v sobě mají jistý dramatický potenciál, například název Polomené hory vznikl podle procesu, kdy něco celistvého jakoby ostře mění tvar, konkrétně jde o zlomkovitost zdejší krajiny. Mohou také označovat konkrétní lokality, které jsou často opletené pověstmi nebo skutečnými událostmi. Malebnost krajiny připomínají názvy jako Ráj, Panenský hřeben, náš dramatický cit a fantazii může probouzet pojmenování Pohádkový důl či Zkamenělý zámek. Název trojice skal Zákeřná, Bezelstná a Méněcenná vypovídá o mentalitě zdejších obyvatel. Dramatická témata pověstí souvisejí nutně s typem krajiny, která musí svým charakterem ‚volat po ději‘ a také se skutečnými dramaty, ke kterým v rázovité krajině jako přirozené nespécifické scéně došlo. Vážou se k určité době (historické hledisko), objektu v terénu (geografické hledisko) a poznávacím schopnostem člověka (jazykové hledisko) (Olivová-Nezbedová 1995: 15–304).

Podle významového třídění V. Šmilauera lze pomístní jména roztrdit v závislosti na tom, co je ve jménech zachyceno na: obecné

vztahy a vlastnosti - místo, poloha, vzdálenost, velikost, rychlost, tvar, barva, hodnocení, stáří (př. Bystřice, Krásná hora, Na lomenici), jména související se Zemí - terénní formy, půda, složení půdy, kulturní půda, vody, atmosférické jevy (př. Na kopečku, Labské vrchy, Deštná, Sněžka), rostlinstvo - části rostlin, porosty, rostliny, pěstění rostlin, zahrady (př. Kopřivná, Vinice, Na pasekách). Dále na názvy zachycující zvířectvo - volně žijící i domácí (př. Liščí hora, Žabí rybník, Na hadích horách, Za ovčínem), člověka - poměry majetkové a právní, lidskou práci, lidská díla, duchovní život, historii (př. Rožmberk, U cihelny, Hradiště, Čechy, Prácheňský kraj, Na návsi, Za kostelem, Čertova rokle, Boží kámen, Tábor). Posledním typem jsou ostatní jména, jejichž původ nelze odvodit od závislosti na ničem výše zmíněném (př. Labe, Ohře, Říp) (Šmilauer 1972: 171–205).

Místní jména jsou branami do dávno zapomenutých dob, odkazují na záchytné body, na nichž je zavěšeno předivo příběhů – mýtů o minulosti daného místa i lidí samotných. V souvislosti s úvahami o minulosti a jejím pronikáním do současnosti lze zmínit koncept heterotopie, který popisuje místa a prostory, které mohou fungovat v prostředí, jehož význam není dominantně určen. Michel Foucault v rámci tohoto konceptu přichází s pojmem ‚místo jinakosti‘, což je takové místo, které je zároveň přítomné i nepřítomné, existuje fyzicky i v myslích lidí. V názvech domů a ulic se odráží mnohokrát přepisovaná minulost, je proto obtížné najít či pochopit jednoznačný smysl místa (cit in Pauknerová 2010: 187–189).

2.3 Antropologie krajiny

Antropologie krajiny je oborem na pomezí kulturní geografie a antropologie. Kulturní geografie je oborem spadajícím pod socioekonomickou geografii, zkoumá prostorovou diferenciaci kulturních znaků společnosti a její příčiny. Socioekonomická geografie se zaměřuje

na výzkum lidské činnosti s přihlédnutím k přírodnímu prostředí. Sociální geografie využívá kvantitativní i kvalitativní metody výzkumu, jakými je například terénní výzkum, pozorování a rozhovor.

Antropologie se primárně zabývá člověkem, nikoliv krajinou. Od počátku jdou proti sobě dva pohledy na to, zda jsou lidské zkušenosti univerzální nebo partikulární. Pro pochopení lidského chování a vývoje je však třeba obou rovin. Nesporným faktem zůstává, že krajina generuje lidské vzpomínky, pojí se s ní legendy, pohádky a může také evokovat nebezpečí nebo dobrodružství.

Existuje více definic toho, co za krajinu považovat. Eric Hirsch ji chápe jako kulturní proces umístěný mezi místo a prostor, mezi to, co je uvnitř a venku či to, co se nachází mezi obrazem a reprezentací. Zároveň je podle něj krajina symbolem a prostředkem pro identifikaci obyvatel a představuje vztah mezi popředím a pozadím společenského života. Lidé krajinu vnímají jako ideální obraz, představy o ní si předávají skrze interakci. To, co aktuálně je (každodenní) a to, co by být mělo (ideální obraz) se v představách a vnímání krajiny vzájemně ovlivňuje. (Hirsch, Hanlon 1995: 1–23). Při výzkumu ani té krajiny, kterou bychom mohli nazvat přirozenou, nelze vypudit ze hry člověka (Valenta 2008: 10 –12).

„Krajina je určitý výsek souše, který má nějaký střed, určitou hranici či okraj a uvnitř té hranice leží pole nějakých víceméně jednotných vlastností. [...] Vědecká definice krajiny by mohla znít, že krajina je dlouhodobě stabilizovaný soubor přírodních a antropogenních charakteristik vázaný na určitý reliéf a mající nějaký společný historický základ. [...] V přírodních vědách částečně nahradil pojem ekosystém a v humanitních disciplínách se stal trochu nostalgickým povzdechem nad světem, který ztrácíme“ (Valenta 2008: 10).

Archeolog Martin Gojda čte krajinu prizmatem svého oboru, je podle něj místem, kde se potkává příroda s člověkem a jeho kulturou,

prostorem, kde se z přirozeného prostředí stává artefakt. Krajina je jevem na pomezí přírody a kultury. Přestože jsou tyto dvě složky na sobě nezávislé, jsou natolik provázané v různých úrovních, že je nelze plně oddělit. V optimální kulturní krajině se člověk a příroda doplňují a vytvářejí novou barvitější kvalitu, než jakou by tvořila příroda samotná (Gojda 2005: 1–28).

Sociální vědy krajinu chápou jakožto proces a sociální konstrukt. Podle sociálních vědců lze z morfologie krajiny vyčíst jen málo o jejím vývoji a je třeba zabývat se jí v souvislosti se sociálními vztahy. Problém vidí také v dichotomii kultury, a to proto, že agro-ekosystémy nelze chápat izolovaně, bez kontextu se společnostmi. Pokud skutečně chceme porozumět historii krajiny, musíme ji zkoumat komplexně - v ekologickém, sociálním a kulturním kontextu (Ucko, Layton 1999: 95–105).

Krajina sama o sobě není scénická, není totiž schopna scénického chování, ale může být prostorem pro určitou akci, hru, vystupování, chování a jednání člověka, ve kterém lze rysy scéničnosti očekávat. Díky tomu je v souvislosti s krajinou užíván pojem scenerie, který je definován jako vzhled místa či vidění charakteru krajiny. Přestože vizuální vjem není jediný, zůstane vždy nepochybně klíčovým, resp. vstupním. Scenerie mívá estetický rozměr, proto se pojí více s pozitivními konotacemi - může být nádherná, zajímavá, ale i dramatická. Výzkumné programy sledují charakter krajiny jako ekosystému (les, step, zemědělská půda apod.) i scénické podmínky krajiny (Valenta 2008: 12–26). Ukázkovým příkladem popisu krajiny, do kterého se výrazně promítají rysy scéničnosti by byl například tento: *„Jsou to koberce svěžích lučin, jimiž je vystláno lože údolí, posetí nesmírným množstvím vonných květin, které se pod polibkem jarního slunka třpytí v ranní rose jako diamanty tajemných barev [...] Je to pohádkově romantický labyrint roklí, tvořený mohutnými skalními hradbami. Popustěte uzdu fantazii a v mžiku uzříte obrovská opevnění měst, rozsáhlá náměstí s bohatými parky, obřími sloupy*

a pomníky prapodivných osob, zvířat a věcí. [...] V některých zákoutích roklí je mrtvý klid, v jiných opět bujný život – bzukot hmyzu, laškovné třepotání plachých křídel motýlích“ (Valenta 2008: 203).

První úhel pohledu na krajinu souvisí se sociální rolí člověka. Odlišná sociální role člověka se pojí s odlišnými cíli vnímání krajiny a cíli jednání v krajině. Pro developery je krajina prostorem pro budoucí investice, lesníci, geologové a výzkumníci ji vnímají věcně i poeticky, pro turisty je krajina estetickým objektem. Uchopení krajiny záleží i na cíli, s nímž do ní přicházíme. Můžeme se opájet její krásou jakou turisté, malovat ji jako výtvarníci, měřit jako projektanti aj. Druhý úhel pohledu vidí krajinu jako osobnost. S touto psychologickou kategorií se operuje běžně jen u živých tvorů, zejména u člověka. Jde o průměr, absolutně vzato jde o kategorii na krajinu neaplikovatelnou, protože na rozdíl od lidí neprožívá a nejedná. Podle tohoto úhlu pohledu bychom mohli sledovat, jakou osobnost mají Krkonoše a jakou sousední Jizerské hory. Třetím úhlem pohledu je genius loci, který je ontologický i epistemologický zároveň, je to duše krajiny i způsob, jak krajinu vidět. Pokud hovoříme o tom, zda nějaké místo má či nemá ducha, jde o pocit, kdy přijdeme do jistého místa a cosi pociťujeme v něm i sobě samém, například duch hor k člověku promlouvá z něj samého (Valenta 2008: 26–64).

Václav Cílek rozlišuje vnější a vnitřní krajinu. Vnější krajina se nachází kolem nás, vnitřní krajina ovlivňuje duši člověka. Člověk určitý typ krajiny utváří k obrazu svému, krajina jej zpětně dotváří a ovlivňuje. Pokud bychom řekli, že česká krajina má genia loci, pak tento genius prostupuje i nás, kteří zde žijeme, a nutí nás k jistému jednání, zobecnitelnému jako národní povaha (Cílek 2005: 5–6).

„Krajina vždy ovlivňuje duši člověka, ba národa, takže charakteristiku jeho vlastností je nutné začít popisem krajiny, ve které člověk žije“ (Cílek 2005: 5).

Čtvrtý úhel pohledu se opírá o estetickou recepci a responsi krajiny. Při estetické recepci dochází k přesunu pozornosti od běžné percepce k reakci estetické, jde o přechod od běžných vlastností krajiny k vlastnostem estetickým. Zájem je zaměřen na estetický prožitek, nikoliv na praktické, ekonomické a užité hodnoty. Estetická response je zpracováním, zapamatováním si a hodnocením estetických vjemů z krajiny. Tyto vjemy jsou opřeny současně o imaginaci (fantazii), což je forma adaptace a vyrovnávání se s prostředím přírodním i společenským, odpoutání od toho, co je, směřování k tomu, co by mohlo nebo mělo být. Jak již bylo zmíněno, krajina má blízko k pojmu scéna, jako scénu ji chápe i pátý úhel pohledu. Pohled na krajinu podobně jako na scénu může znamenat pohled na nějak vymezený prostor, definovaný určitými kraji, tvary, barvami, světlem, blízkostí a vzdáleností objektů, vzájemným vztahem těchto objektů i nevizuálními smyslovými podněty. V prostorách krajiny můžeme být jejími diváky, ale i aktéry. Na rozdíl od divadelní scény je krajina skutečným živoucím organismem, nikoliv stylizací či výtvarným vyjádřením nějakého tvůrčího záměru. Krajina je přírodním, případně lidskou činností upraveným předmětem, jevem, který samovolně vznikl a dlouhodobě se přímo v realitě vyvíjí. Prostor se stává scénickým přidanou hodnotou lidských dějů, lidského jednání a lidských situací. Tyto děje se buď mohou skutečně odehrávat (např. bitva během 2. světové války) nebo mohou existovat v rámci našich představ. Na krajinu tedy jistě můžeme nahlédnout jako na scénu, která prostupuje nás samé, naše jednání i představy (Valenta 2008: 26–64).

Kulturní krajina je jevem na pomezí přírody a kultury. Můžeme se na ni dívat dvěma způsoby, podle toho, zda zdůrazníme spíše její přírodní nebo kulturní aspekt. Tyto aspekty jsou na sobě nezávislé, nelze jeden z druhého odvodit. Není totiž pravdou, že každá přírodně bohatá krajina postrádá výraznou kulturní dimenzi, stejně tak ne každý nárůst kulturních vlivů s sebou nutně nese degradaci přírody. Optimální kulturní krajinu lze

zpravidla poznat na první pohled: člověk a příroda se v ní doplňují a výsledek je barvitější než pouhá příroda či pouhá kultura. Výše zmíněné platí zejména pro kulturní krajinu venkova. Stejně jako přírodu nelze z krajiny úplně vystrnadit kulturou, nelze ani přírodnost krajiny měřit omezením přímého lidského vlivu.

Kulturní a přírodní dimenze jsou si blízké, jejich společným jmenovatelem je diverzita. Kultura je totiž jednou z mnoha složek přírodní diverzity. Běžně je kultura zavedena jako vše, co člověk činí, a objevuje se všude, kde se vyskytuje i člověk. To samo ale kulturu nezakládá, stejně tak, jako přítomnost písku automaticky neznamena písčitou krajinu.

Vznik kulturní krajiny nesouvisí s okamžikem, kdy ji lidé začali ničit či zvelebovat přírodu, neboť toto činí každý živý tvor. Pojí se až s fází, kdy se strategie kočování a namátkového působení přestává vyplácet a je nahrazena strategií trvalého osídlení a kultivace území (Sádlo a kol. 2005: 9–18).

Tématem krajiny a kultury se zabýval britský antropolog Alfred Gell ve své eseji nazvané *The Language of the Forest: Landscape and Phonological Iconism in Umeda*. Opírá se o výsledky terénního výzkumu na Nové Guineji u kmene Umeda, který absolvoval v letech 1969–1970. Alfred Gell se zabývá otázkou lingvistické ikonity v souvislosti s krajinou a kulturou. Všimá si toho, že může existovat vztah mezi kulturními faktory, které tvarují fonologii jistých přirozených jazyků, a zvláštním krajinným uspořádáním, ve kterém mluvčí těchto jazyků žijí. Říká, že lidé, kteří žijí na místech jako Nová Guinea, mluví jazyky, které jsou neobvykle bohaté na fonologickou ikonizaci. Nejjednodušší formou fonologické ikonizace jsou onomatopoeia (zvukomalebná slova), což jsou slova foneticky napodobující různé přirozené zvuky (Gell 1995: 242–254).

Pro naši kulturu není typické zabývat se odpovědí na otázku, jaký zvuk vytváří hora, avšak v jazyku Umeda je tomu jinak. Slovo pro

horu je chápáno především od zvuku, který hora vytváří, podoby sluchového prostoru tvořeného horou. Mnoho etnografů nebere v úvahu možnost vztahu mezi krajinou, poznáním a jazykem. Přírodními zvuky, jazykem a zpěvem, jakožto kulturním systémem, se zabýval Steve Feld při výzkumu kmene Kalulů, ze kterého vzešla v roce 1981 práce *Sound and Sentiment: Birds, Weeping, Poetics and Song in Kaluli*. Teoreticky podobné téma zpracoval také James Weiner v eseji *The Empty Place: Poetry, Space and Being among the Foi of Papua New Guinea* z roku 1991, ve které sledoval kmen Foi.

Kmene Kaluli a Foi najdeme v řídce obydlených a hustě zalesněných svazích jižně od centrální vysočiny, kmen Umeda zabírá podobné prostředí na vrcholu země na severu. Lesní prostředí a hustá džungle má za následek, že Umedové svět vnímají odlišným způsobem, soustředí se na zvuk, což se následně promítá do oblasti poznání. V těchto kulturách se objevuje dominance sluchového smyslu nad zrakovým. Sluch a ikonický jazyk je relativně konkrétní, na rozdíl od zraku, který podporuje abstrakci. Ikonické jazyky korespondují s lesními stanovišti a životním stylem, ve kterém převládá sluch a čich nad zrakem (Gell 1995: 242–254).

Jazyk Umedů pracuje s odlišným percepčním rámcem, na rozdíl od rámce, který by spadal do západní normy. Lov se v lesním prostoru opírá o sluch, jakožto o hlavní smyslovou metodu. Zrak je stejně jako sluch pro lov nezbytný, nelze tedy říci, že Umedové nepotřebují věci vidět, pouze je vztah mezi zrakem a sluchem posuzován jinak, než je pro naši společnost běžné. Jazyk Umedů definuje objektivní existenci v termínech slyšitelnosti ne viditelnosti, což znamená, že pokud něco slyší, tak tomu i věří. V jazyce Umedů nacházíme velkou skupinu zvukových efektů, které jsou používány v příbězích a ilustraci nejrůznějších činností. Jazyk je formován spíše jako přechodné zvuky a artikulace, má být chápán dynamicky a krajinné prvky jsou uchopovány

více jako pohyby, než jako formy. Nejdůležitější termíny se soustřeďují kolem trojité analogie, skládající se z pojmů muž, strom a společnost, která tvoří nitro systému.

V symbolickém jazyce je sluch dominantní smyslovou metodou pro rozpoznání prostředí jako celku. Fonologická ikonizace má tendenci převládat tam, kde existuje uniformita smyslových metod. Jazyky jako Umeda jsou fonologicky ikonické, protože evokují realitu, která je slyšená a představená ve sluchovém kódu. Oproti tomu jazyky, jako je angličtina, nejsou ikonické, protože evokují realitu, která je viděná a představená v kódu zrakovém (Gell 1995: 242–254).

2.4 Paměť krajiny

Krajina je důsledkem toho, jak lidé prožívají a rozumí okolnímu světu, proto je vždy subjektivní. Její specifická časovost plyne z toho, že se neustále mění a přetváří. Čas, který v krajině mívá, může být lineární, cyklický, ceremoniální (např. zvonění zvonu) nebo daný historickými a mytickými událostmi. Nikdy není přítomen pouze jeden typ času, ale více vzájemně propletených druhů času. Čas a krajina nejsou nikdy neutrální, jsou subjektivní, dané historicky, poznamenané společnostmi a vysoce politické (Pauknerová 2008: 6–8).

Barbara Bender přirovnává krajinu k materializujícímu se času. Krajina je přetvářena ději, které v ní probíhají a zanechávají stopy, tyto činnosti jsou pak materializovaným časem. Pokud porozumíme znakům minulosti, jakými jsou například stavby, zaniklé hřbitovy a vegetace, můžeme v minulosti krajiny číst (Bender 2002: 103–112).

Britský historik Frederik William Maitland označil anglickou krajinu za „kouzelný palimpsest“. Říká, že *„krajina je kouzelný palimpsest, zápisník historie, v němž se napsaná slova překrývají, ale přesto mohou být rozluštěna“* (cit in Gojda 2000: 53). Přirovnává ji ke středověkému

pergamenovému rukopisu, ve kterém byly původní zápisy po určitém čase vymazány a nahradily je zápisy nové. V krajině můžeme stejně jako v palimpsestu číst a poznávat její minulost, lze ji nazvat jakýmsi prostředníkem mezi tím, co bylo, a tím, co je nyní kolem nás. Moderní technologie umožňuje odkrytí ‚neviditelných‘ zápisů na palimpsestech, stejně tak zkušený pozorovatel může pomocí přímých i nepřímých efektů odkrývat rozčlenění a využití krajiny v různých historických obdobích (Gojda 2000: 53–59).

Specifický přístup k paměti krajiny má Jiří Sádlo, který ji chápe jako ‚interpretovaný text‘. Čtenářem krajiny je nejen člověk, ale také další její složky (artefakty, společenstva, struktury). Svou existencí každá ze složek krajinu fyzicky spoluvytváří, registruje – čte a přetváří (Sádlo 1994: 47–54).

„Je-li krajina knihou, jsme my spolu se všemi dalšími složkami krajiny čtenáři této knihy, ale zároveň jejími aktivními tvůrci, a rovněž písmenky nebo částmi textu této knihy“ (Sádlo 1994: 48).

Paměť krajiny, jak říká Sádlo, má svou vlastní kybernetiku, tj. má zcela určitý specifický způsob sebeřízení, jejímž principem je homeostáze. Děje v ní probíhají uspořádaně a lze je předvídat. Existuje-li paměť, existuje i její ztráta. Paměť krajiny byla smazána například v období kolonialismu v Americe. Kolonialisté, na rozdíl od Indiánů, postrádali znalost, úctu a cit ke krajině, čímž v ní navodili chaos. Kybernetika krajiny je silná, proto dochází rychle k její obnově, je do vysoké míry schopna adaptovat se na extrémní klimatický stres (Sádlo 1994: 47–54).

3 METODOLOGICKÁ ČÁST

3.1 Metody sběru dat

Výchozím materiálem bakalářské práce jsou data, získaná pomocí částečně strukturovaných rozhovorů se 14 obyvateli obce Vitinka, nacházející se v Plzeňském kraji. Všichni dotazovaní trvale bydlí přímo v obci, nebo zde tráví svůj čas v rámci rekreace. Soubor informátorů tvoří přibližně stejný počet mužů a žen ve věku v rozmezí od 16 do 86 let, různých druhů povolání (učitelka, zemědělec, manažer, překladatelka z anglického jazyka, aj.), pobývajících v lokalitě od 3 do 86 let.

Tabulka č. 1 Seznam informátorů

Respondent	Pohlaví	Věk	Povolání	Pobyť v lokalitě (v letech)
1. Anna F.	žena	44	učitelka ZŠ	44
2. Petra T.	žena	67	učitelka MŠ	47
3. Karel J.	muž	69	zemědělec	69
4. Eliška A.	žena	16	studentka gymnázia	16
5. Tomáš P.	muž	22	student VŠ	22
6. Edita N.	žena	50	překladatelka	3
7. Petr K.	muž	52	manažer	3
8. Věra O.	žena	65	úřednice	42
9. Pavel V.	muž	70	zemědělec	70
10. Jana B.	žena	57	učitelka gymnázia	26
11. David I.	muž	60	manažer	26
12. Eva M.	žena	86	výhybkářka	86
13. Klára V.	žena	63	úřednice	10
14. Jan F.	muž	63	obráběč kovů	10

K výběru informátorů sloužil náhodný výběr a metoda tzv. „sněhové koule“, kdy již dotazovaní jedinci doporučili další osoby, od kterých potřebné informace získat. Výběr respondentů metodou nabalování sněhové koule (snowball sampling) se využívá zejména při výzkumu speciálních skupin obyvatelstva, pro které neexistují seznamy ani spolehlivá opora výběru – např. u lidových léčitelů, sběratelů, bývalých studentů. Předpokládáme, že každý z nich zná alespoň některé ze svých kolegů a že nám bude ve výběru nápomocen. Cílem je obvykle rychlé a snadné rozšíření výběrového souboru (Jeřábek 1993: 23).

V prvním výběrovém kroku výzkumník naváže kontakt s určitou skupinou jedinců, pomocí které se pak dostává k dalším relevantním jedincům, vhodným k zařazení do výběru. Předpokládá, že na základě zjištěných adres nebo referencí se v druhém kroku dotáže širšího okruhu osob či institucí, s jejichž pomocí rozšíří výběrový soubor. Název metody je odvozen od přirovnání k valící se sněhové kouli, která na sebe nabaluje další osoby, čímž výběr narůstá. Výběr je ukončen ve fázi, kdy se nabízená jména začínají opakovat (Hendl 2005: 152, 390).

Před zahájením rozhovoru byly vyřešeny etické otázky pomocí informovaného souhlasu, kdy byli respondenti obeznámeni s výzkumem, průběhem rozhovoru, anonymitou a mírou využití poskytnutých osobních dat (Hendl 2005: 156). Každý rozhovor trval v průměru 30 – 45 minut a probíhal v domácím prostředí dotazovaného. Pro zachování anonymity byl každému z respondentů přidělen pseudonym.

Jako základní typ výzkumu byl zvolen kvalitativní výzkum. Kvalitativní výzkum spočívá v delším a intenzivním kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců. Ve většině případů jde o situace banální nebo normální, reflektující každodennost jedinců, skupin, společností nebo organizací. Prvním krokem výzkumu je výběr zkoumaného tématu a vytyčení základních výzkumných otázek.

Tyto otázky mohou být v průběhu výzkumu modifikovány a doplňovány. Práci kvalitativního výzkumníka lze přirovnat k činnosti detektiva, protože vyhledává a analyzuje informace, které vedou k vysvětlení výzkumných otázek. Výzkumník se nachází přímo v centru dění, v terénu se seznamuje s novými lidmi, které vybírá na základě svých úvah. Analýza a sběr dat probíhají současně, výzkumník se podle výsledků rozhoduje, která data potřebuje a přezkoumává své závěry. Zpráva o kvalitativním výzkumu zahrnuje podrobný popis zkoumané lokality, citace z rozhovorů a poznámek, které byly pořízeny při práci v terénu. Názory účastníků výzkumu mohou být zohledněny nebo přidány do výsledné zprávy (Hendl 2005: 49–55).

Primární metodou pro získání dat se staly částečně strukturované rozhovory, neboť byly považovány za nejvhodnější pro získání informací o pomístních názvech a pochopení vztahů informátorů ke krajině. Pro tyto rozhovory byla předem připravená osnova s 10 otevřenými otázkami, které byly v průběhu dotazování přizpůsobovány aktuální situaci/respondentovi. Pro lepší přehlednost získaných dat jsem se v rámci možností snažila držet základních bodů osnovy, abych získala maximum informací ke zkoumaným tématům.

Rozhovor byl rozdělen do 5 částí. První úvodní část spočívala v představení mě a mého projektu, cílů výzkumu a vyřešení etických záležitostí (žádost o souhlas s pořízením nahrávky rozhovoru, informování o anonymitě). Dále také v získání základních údajů o respondentovi (věk, povolání, doba pobytu v lokalitě). Druhá část měla postihnout vztah k místu, popis okolní krajiny. Třetí část se zabývala pomístními názvy, okolnostmi jejich vzniku, místními pověstmi. Čtvrtá část byla věnována proměnám krajiny v obci v průběhu života dotazovaných osob. Pátá část obsahovala postřehy či doplňující informace od respondentů a následné uzavření rozhovoru s poděkováním.

Cílem rozhovoru bylo v první řadě zjistit, jak místní obyvatelé charakterizují oblast, ve které žijí. Otázky se týkaly toho, jak dlouhou dobu na Vitince žijí, co vnímají jako pozitivní/negativní na životě v tomto místě a jak by popsali charakter zdejší krajiny. Dalším cílem bylo zjistit, jaké pomístní názvy si lidé pamatují. Otázky řešily konkrétní názvy užívané pouze v lokalitě obce Vitinka, které si respondenti byli schopni sami vybavit, okolnosti vzniku pojmů, možná vysvětlení pro tato pojmenování. Samostatnou otázkou byly pověsti týkající se obce.

Vedle rozhovorů posloužily jako zdroje dat historické mapy - mapa II. vojenského mapování z let 1836–1852 (mapa 1), mapa III. vojenského mapování z období 1877–1880 (mapa 2) a mapa stabilního katastru z roku 1838 (mapa 3). V rámci několika výzkumných dní bylo využíváno doplňkové metody výzkumu v podobě zúčastněného pozorování (Dewalt 1998: 259–299). Během zúčastněného pozorování byla za asistence jedné z informátorek pořízena vizuální dokumentace v podobě fotografií, které zachycují konkrétní místa, která zdejší obyvatelé označují specifickými pomístními názvy. Tato místa byla pro lepší představu o jejich umístění zakreslena do mapy (mapa 4). Zúčastněné pozorování zahrnovalo také prostudování kroniky Vitinky a výroční zprávy vydané v roce 1996 u příležitosti 300 let od založení Vitinky.

Celkový průběh výzkumu bych shrnula slovy T. H. Eriksena: „*Terénní výzkum je nesmírně náročný po odborné i lidské stránce*“ (Eriksen 2008: 40). Jako zásadní věc považuji získání důvěry informátorů, zejména v tom, pustit si mne, jakožto výzkumníka a cizího člověka, do svého domácího prostředí. Tato důvěra byla podnícena metodou výběru informátorů formou nabalování a také informovaností o tom, že mne k jedné zdejší rodině pojí příbuzenský vztah.

3.2 Analýza dat

Pro analýzu získaných dat bylo využito kvalitativních i kvantitativních metod zpracování dat. Výchozí metodou pro zpracování dat byla analýza rozhovorů z hlediska klíčových témat výzkumu. Prvním krokem bylo zanesení základních údajů o respondentovi (pseudonym, věk, povolání, doba pobytu v lokalitě) do tabulky. Ve druhém kroku byly analyzovány odpovědi respondentů vypovídající o jejich vztahu k místu a popisy okolní krajiny. Třetí krok byl zaměřen na analýzu pomístních názvů, které byly zaneseny do tabulky, odpovídající třídící pomístních jmen Vladimíra Šmilauera, a zároveň k názvům byla přiřazena jejich vysvětlení dle výpovědí dotazovaných. Čtvrtý krok spočíval v analýze té části rozhovoru, kde se lidé vyjadřovali k proměnám krajiny v obci v průběhu jejich života. V pátém kroku byly shrnuty všechny postřehy a doplňující informace od respondentů. V kvantitativní části byla spočtena četnost výskytu konkrétních pomístních názvů v odpovědích, což posloužilo pro lepší představu o tom, která z místních jmen byla zmiňována nejvíce a která nejméně.

4 POPIS ZKOUMANÉ LOKALITY

Obec Vitinka leží severozápadně od Rokycan. Předpokládá se, že založení obce je spojeno s rodem Vítů ze Rzevého. Byla založena 1696–1698 na katastrálním území zaniklé vsi Levče – též Lívce. Ves Levče se prvně uvádí roku 1379. Založil ji rod Bobrohostů z Hostouně, majitelů Oseka a připojil ji k Oseku. Na poli, kde obec stávala, tento místní název zůstal. Zanikla v domácích válkách za krále Jiřího 1457–1471. Poslední zpráva o této obci je z roku 1653, uvádí se „niva v Levčích“. Před rokem 1665 si majitele Oseka Františka Přibyslava Malovce vzala Ludmila Polyxena Vítová ze Rzavé zvaná Vitinka. František Přibyslav Malovec umírá roku 1682, Ludmila Polyxena jej přežije o 16 let.

V roce 1770 měla Vitinka 18 obytných domů. Patentem Josefa II. byl roku 1883 poplužní dvůr rozdělen devíti osídlencům. Roku 1839 žilo na Vitince celkem 223 obyvatel v 31 domech. V roce 1901 bydlelo ve 43 domech 63 rodin s 332 obyvateli. V roce 1991 v 45 rodinných domech žilo 51 rodin se 155 obyvateli. Při posledním sčítání obyvatel k 31. 12. 2013 bylo zaznamenáno celkem 154 osob.

Důležitým mezníkem v dějinách obce byl 17. březen 1924, kdy byla z rozhodnutí Zemské správy politické v Praze rozloučena Vitinka od Oseka. Prvním starostou byl Emil Šnajdr.

V novodobých dějinách mělo největší vliv pro obec založení Jednotného zemědělského družstva 30. října 1949. Na konci 60. let si občané postavili prodejnu a budovu MNV. K 1.1.1980 došlo z rozhodnutí ministerstva vnitra k integraci obce Vitinka s Osekem, s názvem „Osek – část Vitinka“. Toto sloučení trvá dosud. V 80. letech byla provedena občany rekonstrukce místního pohostinství na kulturní zařízení a výstavba požární zbrojnice v Novém Dvoře (Zpráva vydaná v roce 1996 u příležitosti 300 let od založení Vitinky 1696: nestr.).

5 VÝSLEDKY

5.1 Názvoslovná praxe obyvatel obce Vitinka

Lidé nemusí být vždy citliví ke krajině jako takové, výjimku tvoří krajina, ve které se cítí doma a kterou mají rádi. Pro dosažení onoho pocitu domova je potřeba vymezit jeho hranice, polidštit krajinu pomocí příběhů a pověstí, vážících se k určitému místu a pojmenovat krajinu pomístními názvy. Obyvatelé Vitinky pro zachování pocitu krajiny domova využívají mnoha místních pojmenování. Tam, kde tyto pomístní názvy a lokální pověsti mizí, vytrácí se i zmíněný pocit domova.

Mohlo by se zdát, že s klesajícím významem místních pojmenování z důvodu orientace v terénu, upadají tyto názvy v zapomnění, výsledky výzkumu však jasně ukazují, že tomu tak být nemusí. Vitinka je malou obcí, přesto se v ní i dnes užívá 33 pomístních názvů. Většinu z nich nelze dohledat v historických ani aktuálních mapách. Tyto názvy byly utvořeny obyvateli na základě využívání a osvojování zdejší krajiny. Ukazují, která místa jsou pro místní obyvatele v okolní krajině důležitá, jaké události, jevy a lidé jsou s místy spojovány. Místní obyvatelé tak v rámci kolektivní paměti zasazují své vzpomínky do okolní krajiny.

Pomístní názvy používané obyvateli Vitinky lze pomocí významového třídíče Vladimíra Šmilauera rozdělit do několika kategorií. Kategorie Země (Na kráčatech, Na vrškách, Smrtelka, U kačí louže, U kamene), rostlinstvo (U dubů, U jeřabiny, V hájku, V sadu), zvířectvo (Na teletině, V bažantnici, Za kravínem), člověk – majetkové a právní vztahy (Bejblojc skalka, U Holubů, Za Výborným), lidská práce (Cihelna, Havířská cesta, Kamenatá cesta, Písky), lidská díla (Hájovna, Kolny, Rozděra, Staré koupaliště, U kapličky, U posedu, U Sajgonu, U transformátoru, U vodárny, U vodojemu, V Holovech, V Levčích, Ve dvoře) a duchovní život (Záduší).

Tabulka č. 2 Kategorie pomístních jmen

	Kategorie	Počet pojmů
1	Země	5
2	Rostlinstvo	4
3	Zvířectvo	3
4	Člověk	20
5	Duchovní život	1
	Celkem	33

5.1.1 Kategorie Země

Do kategorie Země dle Šmilauerova třídění spadá pět ze zjištěných pomístních názvů. Název „Na kráčatech“ vznikl podle vršků, po kterých lidé kráčeli, označení „Na vrškách“, jak sám název napovídá, odkazuje k tomu, že v daném místě jsou vršky. Strmé místo v lese, po kterém v zimě jezdí na běžkách, pojmenovali „Smrtelka“. Blátivé místo v dolíku, kde dříve nejspíše býval rybníček, místní nazývají „U kačí louže“. Název „U kamene“ vznikl podle velkých balvanů, které měly v průměru až 5 metrů, ale nyní je zde nenajdeme, protože byly rozstříleny.

„V lese je místo, kde se říká u kačí louže. Je to takový d'olík, možná tam byl nějaký rybníček, i teď je tam dost blátivo“ (Anna F., 44 let).

5.1.2 Kategorie rostlinstvo

Čtyři z pomístních názvů spadají do kategorie rostlinstva. „U dubů“ se říká, protože tu rostou velké duby, označení „U jeřabiny“ místní používají dodnes, ačkoliv jeřabina, podle které bylo místo pojmenováno, byla již dávno pokácena. Totéž lze říci i o dalších dvou názvech – „V hájku“ a „V sadu“, dnes tu už žádný sad ani hájek nenajdeme,

protože malý lesík byl vykácen a sady nahradila pole sloužící k zemědělským účelům.

„Támhle říkáme v hájku. To tedy nevím proč, když je tam pole, ale asi tam býval nějaký lesík, zeptejte se manžela, ten je tu déle než já“ (Věra O., 65 let).

5.1.3 Kategorie zvířectvo

Do kategorie zvířectva můžeme zařadit tři z místních jmen. Oblasti „Na teletině“ (obrázek 1) obyvatelé říkají podle toho, že se zde pásly krávy s telaty. Místo, kde byli často k vidění bažanti, označují „V bažantnici“. „Za kravínem“ je název vzniklý podle kravína, který zde dříve stával.

„Dneska je tam pole, ale říká se tam Za kravínem, co tam dříve mělo družstvo“ (Karel J., 69 let).

5.1.4 Kategorie člověk

Pomístní názvy spadající do této kategorie můžeme dále rozdělit na další tři typy. Ty, které souvisejí s majetkovými a právními vztahy, lidskou prací a lidskými díly.

Majetkové a právní vztahy se promítají do tří názvů. „Bejblojc skalka“ je část lesa se skálou, kam místní chodí na borůvky a podle jejich domněnek se jí tak říká proto, že patřila rodině Bejblově. „U Holubů“ vzniklo podle stejnojmenné rodiny, která pozemek vlastnila. Po dělení pozemků se ujal název „Za Výborným“ podle jeho majitele.

„Bejblojc skalka se té skále říká asi proto, že patřila rodině Bejblově, nebo to může být proto, že se jim tam něco přihodilo, třeba z ní někdo spadl“ (Anna F., 44 let).

„U Holubů to není proto, že by tam ty holuby chovali, ale ta rodina, která tam bydlela, se tak jmenovala“ (Petra T., 67 let).

Čtyři pojmenování souvisejí s oblastí lidské práce. „Cihelna“ říkají obyvatelé místu, kde dříve stávala výroba cihel. Ta byla srovnána se zemí a dnes tu najdeme jen autobusovou zastávku. „Havířská cesta“ je cesta, kterou chodili havíři pracující v dole na Havířsku. Cestu v lese, která byla na Vitince vybudována jako první, nazývají „Kamenatá cesta“. „Písky“ se říká místu, kde dříve stála pískovna.

„Tam u Oseka nahoře se to jmenuje Cihelna. Prý tam opravdu byla výroba cihel“ (Jana B., 57 let).

Nejpočetnějšími zjištěnými názvy byly ty, které souvisejí s lidskými díly. „Hájovna“ je místo na kopci, kam děti chodí sáňkovat, je zde objekt, který dříve sloužil jako hájovna a dnes je využíván k rekreaci. V bezprostřední blízkosti lesa najdeme „Kolny“ (Obrázek 2), pojmenované podle dřevěných staveb, které tu dříve stály a dnes jsou nahrazeny nově vystavěnými domy s bazény. Oblasti na rozhraní více obcí se říká „Rozděra“. „Staré koupaliště“ je pojem označující bývalou hasičskou nádrž. Místu, kde dodnes stojí kaplička se říká „U kapličky“ (Obrázek 3), „U posedu“ (Obrázek 4) je odvozeno od velkého posedu, který nalezneme u lesa, „U Sajgonu“ či „U hospody“ (Obrázek 5) vzniklo podle hostince Sajgon, který funguje dodnes. Jediný místní název, který si vybavili úplně všichni z dotazovaných informátorů, se nazývá „U transformátoru“ (Obrázek 6). Dnes zde žádný transformátor nestojí, přesto se tak i oficiálně jmenuje autobusová zastávka. „U vodárny“ se říká místu, kde stojí vodárna, „U vodojemu“ (Obrázek 7) je místo v lese s vodojemem. „Nový Dvůr“ či jinak „Ve dvoře“ bylo odvozeno od dvora s hospodářskými zvířaty, který se zde stával.

„Když sem za mnou někdo jede autem na návštěvu, tak ho naviguju, že u kapličky má zabočit doprava“ (David I., 60 let).

*„Tady naproti u kapličky jsme si vždycky dávaly s kamarádkou sraz“
(Eliška A., 16 let).*

„Vždycky když mi děti řeknou, že jsou u posedu, vím co tím myslí. Je jich tady víc, ale my tak říkáme jen tomu jednomu“ (Edita N., 50 let).

*„Já si ještě pamatuji, že tam ten transformátor stál. Doted', když tam vystupujete z autobusu, jmenuje se ta zastávka U transformátoru“
(Karel J., 69 let).*

Dva názvy vznikly podle obcí, které se zde nacházely – „V Holovech“ a „V Levčích“. Obec Hoholov (Hlohovy, Lojovice) stávala severně od Oseka, v místech, kde se dnes říká "Pod duby" či „U dubů“. Patrně byla pojmenována po svém prvním vlastníkovi z roku 1377 Petru z Hoholana. Poslední zpráva o Hoholově je z roku 1521 a zmiňuje ji jako pustou ves náležící k Oseku. Polím se dosud říká v Holovech. Rybníček „U dubů" byl odvodněn a roku 1960 zorán na ornou půdu a začleněn do honu. Obec Levče (Lívce) se nacházela západně od Oseka a je považována za význačnější než obec Hoholov. Rozprostírala se v údolí potoka, dnes skrytého v rourách, na místě dnešních Hudlic. První záznam o obci pochází z roku 1379, tvořily ji 2 vladycké dvorce, o které se dělili 4 držitelé - Václav, Drslav, Andrej a Konrád. Hoholov i Levče zanikly v období domácích válek, za vlády krále Jiřího (www.obecosek.cz).

„V Holovech a V Levčích teď mají zemědělci pole, ale dřív tam byly vesnice, co se tak jmenovaly“ (Karel J., 69 let).

5.1.5 Kategorie duchovní život

Nejzajímavějším z pomístních názvů se stalo „Záduší“ (obrázek 8) v lese. Přestože si jej vybavilo velké množství dotazovaných, nikdo nedokázal odpovědět na otázku, jak toto pojmenování vzniklo. Vysvětlení poskytla nejstarší informátorka paní Eva M.

„Podle vyprávění se v tom místě stala nějaká vražda, pamatuji si, že dříve tu stál i dřevěný křížek“ (Eva M., 86 let).

Název mohl vzniknout odvozením od slova zadusit, běžně ale tento pojem znamená zvláštní majetek ve vlastnictví kostela, který je určený k hospodářskému zabezpečení především stavebních oprav, dále výzdoby kostela a k vykonávání bohoslužeb. Součástí záduší byl zejména nemovitý majetek, mimo jiné i zádušní lesy. Vzhledem k tomu, že „Záduší“ na Vitince je součástí lesa, je možné hledat spojitost i zde.

Dvě z míst by mohla být příkladem scénického prostoru, protože je k nim přidána hodnota děje, který se zde odehrával. „Smrtelka“ – místo po kterém lidé z Vitinky jezdí na běžkách a které je často svědkem nepříjemných pádů a „Záduší“, ve kterém se odehrála vražda.

Nejčastěji vybavovanými místními pojmenováními byly „Cihelna“, „Kolny“, „Na teletině“ a „U transformátoru“, přičemž poslední zmíněný jmenovali úplně všichni dotazovaní. Naopak názvy „Rozděra“, „Na kráčatech“, „Za Výborným“ a „Havířská cesta“ byly zmíněny pouze jedenkrát. U všech pomístních jmen se podařilo objasnit možné důvody jejich vzniku, u žádného se nevyskytl problém v podobě více odlišných variant vysvětlujících původ názvu.

Jak již bylo řečeno, většinu zjištěných názvů nenajdeme na aktuálních ani historických mapách. Na mapě II. vojenského mapování z let 1836–1852 najdeme názvy „Kolna“ a „Nový Dvůr“, mapa III. vojenského mapování z období 1877–1880 zachycuje názvů více, a to konkrétně tyto: „V bažantnici“, „Cihelna“, „V hájku“, „V sadu“, „Písky“, „Kolna“ a „Nový Dvůr“. Na mapě stabilního katastru z roku 1838 nalezneme názvy „Nový Dvůr“, „V Holovech“ a „V hájku“.

Nejvíce pomístních názvů, a to konkrétně 16, si vybavil 69letý starousedlík pan Karel J., který na Vitince žije celý svůj život (s výjimkou 6 let). Pouze čtyři místní pojmenování si naopak vybavil tři roky zde žijící 52letý novousedlík Petr K. Muži znali názvů více než ženy, starousedlíci více než novousedlíci a chataři, starší lidé více než mladší. Čím déle dotazovaný v lokalitě žil, tím více názvů byl schopen i objasnit z hlediska jejich vzniku. Naopak lidé žijící zde kratší dobu znali názvy, ale v některých případech („V kolnách“, „Záduší“) nedokázali vysvětlit, proč se takto místo jmenuje. Na konkrétní typ vybavovaných pojmů (dle třídiče V. Šmilauera) neměl vliv věk, doba pobytu v lokalitě ani pohlaví, žádná z těchto skupin neužívala například více pojmů z kategorie zvířectva.

5.2 Místní pověsti

Subjektivita kolektivní paměti se promítá do odlišných výkladů historických událostí, tedy i pověstí. V rámci výzkumu byli respondenti dotazováni, zda si vybavují nějaké pověsti spojené s Vitinkou, ať už v souvislosti s jejím založením, zdejší krajinou nebo osobami, které zde pobývaly. V povědomí místních zůstala pouze pověst o založení obce, a to ve třech verzích. Podle první verze, kterou zmínili tři informátoři, byla obec pojmenována po kněžně Vitince, která toto panství dostala darem. Druhá verze se od první příliš neliší, pouze si informátorka myslí, že šlechtična Vitinku někomu darovala a on ji po ní pojmenoval.

„Vitinka se to jmenuje podle osoby, nějaké šlechtičny Vitinky. Asi ten dvůr tady někomu dala, tak to po ní pojmenoval, ale víc nevím“ (Věra O., 65 let).

Podle třetí verze dvou z informátorů ji založila rodina Vítova, která zde těžila železnou rudu. Po prohlídce místní kroniky bylo zjištěno, že obec byla pojmenována na počest rodu Vítů samotnou Ludmilou Polyxenou Vítovou, zvanou Vitinka.

„Před rokem 1665 se na Osek přivdala Ludmila Polyxena Vítová ze Rzavé za Františka Přibyslava Malovce, majitele Oseka. Vítové ze Rzavého byla stará česká vladycká rodina, předek rodu Vítů se roku 1390 udává mezi milci krále Václava IV. Roku 1642 byl tento rod povýšen do panského stavu. V 17. století rod vymírá. Poslední z rodu, Mikuláš Aleš, otec Ludmily Polyxeny, zemřel roku 1675. František Přibyslav Malovec zemřel roku 1682. Zůstala po něm vdova, Ludmila Polyxena, zvaná Vitinka, čtyři synové a dvě dcery. Rodina zaniká v kněžském stavu. Roku 1696 přechází podíly dětí na matku. Statečná Vitinka vede panství sama. Zakládá poplužní dvůr, zvaný Nový Dvůr, Hudlice a ves, jíž dává jméno Vitinka na paměť svého vymřelého rodu. Roku 1698 Ludmila Polyxena umírá“ (Kronika obce Vitinka 1924–1954: nestr.).

5.3 Definice okolní krajiny

Různí lidé vnímají okolní krajinu různými způsoby a používají pro její definici výrazy z odlišných pojmových sfér. Tyto odlišné pohledy jsou podmíněny tím, do jaké míry je daný člověk schopen krajinu esteticky vnímat, zda k ní přistupuje majetnický a vidí pouze její praktické, ekonomické a užité hodnoty či se naopak zaměřuje na vlastní estetický prožitek a jednoduše ji nechá působit na své smysly. Opomenout nelze ani vliv odlišných sociálních rolí obyvatel a doby, po kterou v lokalitě žijí.

Lidé na Vitince definují nejčastěji zdejší okolí skrze výrazy související s terénním uspořádáním krajiny – nazývají ji zvlněnou, rozmanitou, kopcovitou nebo pahorkatinou. Všímají si také vegetace – zmiňují velké množství lesů, luk a polí. Vnímají i to, že je využívána k zemědělským účelům, v takovém případě ji charakterizují jako hodně obhospodařovanou, sloužící k pěstování kukuřice. Při popisu nechybí ani výrazy podporující vizuální představitost – nádherný výhled, či výrazy odkazující k pohybu – z vršku do vršku, na kole se sem člověk vrací vždy do kopce.

„Návraty na Vitinku na kole nebývají vždy triumfální“ (Petra T., 67 let).

Někteří dotazovaní vnímají krajinu čistě esteticky, jako scenerii, klíčovým je pro ně vizuální vjem a při popisu využívají pozitivních konotací – krajina je podle nich krásná či nádherná. Jiní také zmiňují slova týkající se úniku z města, odpočinku, klidu, lepšího spánku, relaxace a uvolnění od všedních starostí.

„Hledání klidu a odpočinku v mimoměstském prostředí je motivem, který spojuje nejrozumnější vystěhovalce z města, od důchodců, kteří opouštějí městské prostředí v poproduktivním věku, až po manažery, hledající za městem možnost intenzivnějšího relaxu“ (Bernard 2006: 747).

„Manžel se sem ani nechtěl jet podívat, ale přesvědčila jsem ho. A když jsem si sem stoupla a viděla jsem ten nádherný výhled, ty lesy, louky, tolik přírody, měla jsem vybráno“ (Edita N., 50 let).

Vliv doby pobytu v obci na vnímání krajiny je malý, ale přesto jsou zde patrné malé rozdíly. Starousedlíci při popisu okolí vnímají více terénní uspořádání krajiny a její využívání k zemědělství. Naopak lidé, kteří se na Vitinku přistěhovali v nedávné době (novousedlíci) a ti, kteří zde mají rekreační objekty (chataři), vnímají hlavně estetické rysy krajiny a to, jak se vyjevuje jejich smyslům. Společné všechny skupiny mají to, že žádná z nich pro popis nepoužila slov s negativní konotací.

Pokud se tážete žen a mužů, bez ohledu na věk, odpovědi se liší. Ženy častěji použijí estetických pojmů, citově zabarvených slov, muži spíše krajinu popíší jako pahorkatinu, Pobrdí.

5.4 Život v lokalitě

To, že lidé žijí v nějaké lokalitě nemusí automaticky znamenat, že jsou s takovým životem spokojeni. Proto byla část rozhovoru

věnována také tomuto tématu. Bydlení na venkově má své kladné i záporné stránky, kterých si jsou obyvatelé Vitinky dobře vědomi. Dotazovaní jedinci pozitivně hodnotili klidné prostředí, krásný výhled, zlepšení spánku, příjemné vztahy se sousedy (až na výjimky), nádhernou přírodu a čerstvý vzduch. Tyto klady oceňují zejména novousedlíci a chataři, kteří pocházejí z města.

„Já se vždycky těším, až se sem o víkendu přijedu vyspat. To není jako v Plzni, je tu klid a hlavně v létě v chalupě chládek“ (David I., 60 let).

Starousedlíci ve svých odpovědích klady jako např. krásný výhled a příjemné spaní nezmiňují. Čtyři z nich odpověděli jednoduše takto: *„Tak kdyby se mi tu nelíbilo, tak bych tady přeci nežil.“*

Naopak negativně byla hodnocena obtížná doprava s nutností vlastnit automobil, omezenost nákupů, špatné vztahy s některými ze sousedů a nové stavby nevhodně zasahující do krajiny. Za zaměstnáním, do škol a školek je nutné dojíždět do okolních obcí a měst. Přes všechna negativa si dotazovaní nedokáží představit život na jiném místě a jsou zde spokojení.

„Když jsem se sem před 47 lety přivdala, těžko jsem si zvykala. Vše bylo bez auta těžko dostupné, nechtěla jsem zahradu, ale dnes jsem za život tady ráda“ (Petra T., 67 let).

5.5 Historie oblasti a její vliv na krajinný ráz

Je i krajina na Vitince oním ‚kouzelným palimpsestem‘? Nepochybně ano. Pokud budeme tento pergamen pročítat, zjistíme mnohé o vývoji a historii zdejší obce. Místní obyvatelé po sobě v krajině zanechali mnoho stop, které ji změnily. Pokud se zaměříme na strukturu krajiny, vyčteme leccos o její paměti. Paměť se v ní projevuje zejména tím, že domy byly opakovaně stavěny na stejných místech, základní

komunikace mezi nimi byly udržovány po staletí a dodnes je zde krajina rozdělena na zemědělskou a lesní.

Nesmazatelně zapsány jsou do místní krajiny zejména stopy, které souvisejí s jejím využíváním k zemědělským účelům. Došlo k zorání cest, lesíků, sadů, zarovnání roklí a odstranění rybníků, které nahradily 50ti hektarové, ale i větší lány. Změnily se také plodiny pěstované na polích, původní pšenici a hrách nahradila kukuřice. „U kamene“ byly velké kameny rozstříleny náložemi výbušniny, aby družstevníci mohli snadno obhospodařovat pozemky. Byla vytvořena nová cesta do „Kolen“, z krajiny vymizely stohy, byl odstraněn transformátor a postupně byla celá prašná cesta k „Cihelně“ vyasfaltována. 10 hektarů polí bylo sceleno v rámci dělení pozemků. Dobytek chovaný místním družstvem na polích vymizel a proběhla také nová výsadba lesů.

Kulturní krajinu ale nezměnili svými zásahy pouze zemědělci, nýbrž i samotní obyvatelé Vitinky. Největší změny se týkaly lidských obydlí, která krajinu postupem času stále více zaplňovala. Vyvíjela se i původní podoba těchto staveb, rodinné domy se sedlovou střechou nahradily „kostky“. Některé z domů byly zbourány a na jejich místě vyrostly nové rodinné domy, další byly postaveny ve volné krajině. Některé z objektů, původně sloužících ke každodennímu obývání, změnilly svou funkci na čistě rekreační. Zahrady byly doplněny o dřevěné altány a bazény. Postavena byla jedna částečně dřevěná chata, byla opravena kaplička. Místní hospoda byla srovnána se zemí a následně opět vybudována v roce 1984 a pojmenována „Sajgon“. Domy a pozemky v Kolnách byly v 80. letech minulého století převedeny z MNV Bušovice do MNV Vitinka.

5.6 Doplnující informace a postřehy respondentů

Pro co největší úplnost dat byli místní obyvatelé tázáni, zda by rádi k danému tématu něco dodali. Tři dotazovaní vyjádřili svou

nespokojenost s tím, že si na Vitince každý může postavit téměř cokoliv a moderní domy do krajiny nezapadají. Dodali ale také pozitivní poznatek ohledně plánu o výstavbě vepřína, proti kterému byla sepsána petice a nakonec nebyl uskutečněn. Čtyři z nich zmínili, že v obci je plánována digitalizace pro zlepšení a zalesnění krajiny, tento plán byl již schválen poté, co s ním 60% obyvatel souhlasilo. Na komplexní pozemkové úpravy byl vybrán projektant. Vzniknout by také měla nová cyklostezka. Zajímavým postřehem byl názor, že Vitinka se v budoucnu stane velmi vyhledávanou lokalitou pro movitější osoby, které hledají klid a odpočinek v přírodě. Nástup tohoto trendu už lze vidět na nově vzniklých objektech obyvatel přicházejících sem z velkých měst.

„Já bych určitě rád dodal, že Vitinka podle mě bude v budoucnu hodně vyhledávanou lokalitou pro ty, co mají dost peněz a hledají klid na venkově“ (David I., 60 let).

Jedna respondentka spadající do kategorie novousedlíků zdůraznila svůj pozitivní dojem ze zdejších obyvatel.

„Já bych ještě ráda dodala, že jsou tady úžasní lidé, tedy až na výjimky. Vůbec jsme to nečekali, starousedlíci nás skvěle přijali. To jak si všichni pomáhají, má to své kouzlo“ (Edita N., 50 let).

6 ZÁVĚR

Cílem práce bylo popsat, jak se v rámci kolektivní paměti zobrazuje okolní krajina obce Vitinka, jaká místní pojmenování se zde používají, jaké sdílené příběhy a pověsti se k různým místům v krajině váží. Pro hlubší porozumění vztahu ke krajině byla pozornost věnována tomu, jak o ní místní obyvatelé přemýšlejí a jak ji vnímají.

Za pomoci terénního výzkumu a zúčastněného pozorování bylo zjištěno 33 aktuálně žitých pomístních názvů, prostřednictvím kterých se uchovává kolektivní paměť místních obyvatel a která jsou důležitým ukazatelem sociální konstrukce prostoru. Tyto názvy byly rozděleny pomocí významového třídíče Vladimíra Šmilauera a byl objasněn původ jejich vzniku. Místa byla za asistence informátorů zakreslena do mapy, některá z nich byla zdokumentována v podobě fotografií. Pro analýzu získaných dat bylo využito kvalitativních i kvantitativních metod zpracování dat, přičemž jako výchozí metoda posloužila analýza rozhovorů z hlediska klíčových témat výzkumu. Byla spočtena četnost výskytu konkrétních pomístních názvů ve výpovědích dotazovaných, pro lepší představu o tom, které z nich byly zmiňovány nejvíce a které nejméně.

Kvalitativní výzkum ukázal, že lidé jsou citliví ke krajině, ve které se cítí být doma a pro umocnění tohoto pocitu si krajinu polidšťují skrze pomístní názvy a příběhy. Dále odhalil, že krajina může být vnímána a popisována různým způsobem, v závislosti na věku, pohlaví, době pobytu v lokalitě apod. Potvrdil také, že na krajinu lze nahlížet skrze koncept palimpsestu, neboť je v ní zapsáno mnoho nesmazatelných stop, které v ní lidé zanechali svými aktivitami. Tyto stopy změnily krajinný ráz a prozrazují mnohé o historii a vývoji obce. Čím déle lidé oblast obývají, tím větší povědomí mají o proměnách okolní krajiny v průběhu času. V závěru výzkumu měli dotazovaní prostor k tomu, aby vyjádřili své

připomínky, případně dodali něco k tématu, na které byl výzkum zaměřen. Pozitivní zpětnou vazbou byl zájem o výsledky terénního výzkumu, který projevilo 11 ze 14 dotazovaných osob.

Celkově práce nastiňuje teoretické a metodologické možnosti zkoumání tématu krajiny a kolektivní paměti zapuštěné do prostoru, které mohou být dobrým ukazatelem o historii obce.

Dalším možným směrem, kterým by se terénní výzkum zaměřený na krajinu mohl ubírat je věnování pozornosti místům, která mají pro konkrétní jednotlivce určitý osobní význam. Taková místa prozrazují více o tom, co lidé považují za svůj domov, s jakými místy v krajině mají spjaté své dětství a dospívání, nejrůznější aktivity a vzpomínky. Bylo by také možné zaměřit se více na konkrétní skupinu obyvatel, například novousedlíky a sledovat jejich motivy pro přestěhování se do venkovské lokality.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

7.1 Literatura

ASSMANN, J. 2001. *Kultura a paměť*. Praha: Prostor.

BENDER, B. 2002. *Time and Landscape*. *Current Anthropology* 43. Chicago: The University of Chicago press.

BERNARD, J. 2006. *Sociální integrace přistěhovalců z velkoměsta na vesnici v České republice a v Rakousku*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy.

CÍLEK, V. 2007. *Krajiny vnitřní a vnější*. Praha: Dokořán.

DEWALT, K. M. 1998. *Participant observation*. In: BERNARD, H. R. *Handbook of Methods in Cultural Anthropology*. USA: Altamira Press.

ERIKSEN, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál.

GOJDA, M. 2000. *Archeologie krajiny*. Praha: Academia.

HALBWACHS, M. 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: SLON.

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.

HIRSCH, E., O'HANLON, M. E. 1995. *The Anthropology of Landscape: Perspectives on Place and Space*. New York: Oxford University Press.

JEŘÁBEK, H. 1993. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum.

LE GOFF, J. 2007. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo.

NORA, P. 1998. *Mezi pamětí a historií: problematika míst*. In: CEFRES, C. *Politika paměti: antologie francouzských společenských věd*. Praha: Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách.

OLIVOVÁ - NEZBEDOVÁ, L. 1995. *Pomístní jména v Čechách: O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Akademia.

PAUKNEROVÁ, K. 2008. *Krajina těhotná svou minulostí: Cesta krajinou bitvy u Kolína*. In: *Sborník Hrdličkova muzea člověka UK 7*. Praha: Hrdličkovo muzeum člověka.

PAUKNEROVÁ, K. 2010. *Ztracené světy v postmoderním městě*. In: Soukupová, B. a kol. *Evropské město. Identita, symbol, mýtus*. Bratislava: Zing Print.

PFEIFEROVÁ, Š., ŠUBRT, J. 2010. *Kolektivní paměť jako předmět historicko-sociologického bádání*. In: *Historická sociologie 1/2010*. Praha: Karolinum.

SÁDLO, J. 1994. *Krajina jako interpretovaný text*. In: BENEŠ, J., BRŮNA, V. *Archeologie a krajinná ekologie*. Most: Nadace Projekt Sever.

SÁDLO, J. a kol. 2005. *Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí*. Praha: Malá Skála.

ŠMILAUER, V. 1972. *Třídění pomístních jmen*. In: *Zpravodaj místopisné komise*. Roč. 13. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky.

UCKO, P. J., LAYTON, R. 1999. *The Archaeology and Anthropology of Landscape: Shaping Your Landscape*. London: Routledge.

VALENTA, J. 2008. *Scénologie krajiny*. Praha: Nakladatelství KANT.

7.2 Prameny

GOJDA, M. 2005. *Krajinná archeologie* (prezentace). Plzeň: Západočeská univerzita. [online, cit. 2.4. 2014], dostupné z: http://www.kar.zcu.cz/studium/prezentace/KRAJ1/KrajArch_1-2.pdf

Historie obce Osek [online, cit. 2.4. 2014]. Dostupné z:
<http://www.obecosek.cz/>

Kronika obce Vitinka 1924–1954. Vitinka: Místní národní výbor Vitinka.

Zpráva vydaná v roce 1996 u příležitosti 300 let od založení Vitinky. 1996.
Osek: Obecní úřad Osek.

8 RESUMÉ

This bachelor thesis is based on a fieldwork which was done in a small village Vitinka located in the Pilsener area. The main subjects of this bachelor thesis are landscape, collective residents memory and place-names connected with the landscape. There was also found what do the residents think about the landscape where they live.

The fieldwork was based on qualitative research through semi-structured interviews with 14 residents (from 16 to 86 years old) who lived in Vitinka for a different time (from 3 to 86 years). These interviews included questions such as: place-names which respondents usually use, why do they call some places this way, description of the landscape and changes in the landscape. As an additional method was chosen participating observation that took place during several days in Vitinka. During this observation were taken photographs of some places which respondents spoke about. These places were drawn into a map for a better imagination. As sources were also used the chronicle of the village, an annual report printed in 1996 for the 300th anniversary of foundation of Vitinka and historical maps (map of second military mapping 1836-1852, map of third military mapping 1877-1880, cadastral map 1838).

Theoretical part deals about collective memory and local names, defines the concept of landscape as a subject of an antropological interest, landscape memory including an introduction of palimpsest concept that is a relevant approach for monitored theme.

The bachelor thesis is finished with description of the next possible ways of fieldwork concentrated to landscape. It could be to pay attention to the places that have a specific personal importance – places that people call home, places that are connected with their childhood and adolescence, activities and personal memories. It could be possible

to pay attention to the new settlers and their reasons for migration to the countryside, too.

9 SOUPIS PŘÍLOH

Přílohy jsou řazeny chronologicky dle výskytu v textu.

Mapa 1. II. vojenské mapování z let 1836–1852. Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz

Mapa 2. III. vojenské mapování z let 1877–1880. Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz

Mapa 3. Mapa stabilního katastru z roku 1838. Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz

Mapa 4. Místa označovaná pomístními názvy. Zdroj: www.mapy.cz, upraveno autorkou.

Obrázek 1. „Na teletině“.

Obrázek 2. „Kolny“.

Obrázek 3. „U kapličky“.

Obrázek 4. „U posedu“.

Obrázek 5. „U Sajgonu“

Obrázek 6. „U transformátoru“.

Obrázek 7. „U vodojemu“.

Obrázek 8. „Záduší“.

Příloha 1. Text od paní Jaroslavy.

10 PŘÍLOHY

Mapa 1. Il. vojenské mapování z let 1836–1852.

Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz

Mapa 3. Mapa stabilního katastru z roku 1838.

Zdroj: www.oldmaps.geolab.cz

Mapa 4. Místa označovaná pomístními názvy.

Zdroj: www.mapy.cz, upraveno autorkou.

1. „Na kráčatech“	12. „Za kravínem“	23. „Staré koupaliště“
2. „Na vrškách“	13. „Bejblojc skalka“	24. „U kapličky“
3. „Smrtelka“	14. „U Holubů“	25. „U posedu“
4. „U kačí louže“	15. „Za Výborným“	26. „U Sajgonu“
5. „U kamene“	16. „Cihelna“	27. „U transformátoru“
6. „U dubů“	17. „Havířská cesta“	28. „U vodárny“
7. „U jeřabiny“	18. „Kamenatá cesta“	29. „U vodojemu“
8. „V hájku“	19. „Písky“	30. „V Holovech“
9. „V sadu“	20. „Hájovna“	31. „V Levčích“
10. „Na teletině“	21. „Kolny“	32. „Ve dvoře“
11. „V bažantnici“	22. „Rozděra“	33. „Záduší“

Obrázek 1. „Na teletině“.

Obrázek 2. „Kolny“.

Obrázek 3. „U kapličky“.

Obrázek 4. „U posedu“.

Obrázek 5. „U Sajgonu“.

Obrázek 6. „U transformátoru“.

Obrázek 7. „U vodojemu“.

Obrázek 8. „Záduší“.

Příloha 1. Text od paní Jaroslavy.

Za významný dopad celého výzkumu lze považovat okolnost, že jednou ze zpětných vazeb byla esej napsaná paní Jaroslavou, která využívá zdejší lokalitu k rekreaci. Vzhledem ke své nemoci sem však již delší dobu nezavítala. Toužila se však také zapojit do výzkumu a svěřit se se svými poznatky, proto mně i svým přátelům na Vitince zaslala text, vztahující se ke krajině a obyvatelům Vitinky. Byla by velká škoda se o text nepodělit, proto je přiložen i k bakalářské práci, přestože se výzkumu jako takového týká jen okrajově.

„Je tomu letos právě 10 let, co jsme se rozhodli koupit menší chatičku. Na její koupení jsme určili několik podmínek a to takové: vzdálenost od našeho bydliště do 100 km, nesmí být v blízkosti řeka nebo potok/ to bylo poučení z roku 2002 po povodních v naší republice/, musí být blízko les protože manžel je vášnivý houbař, chata nesmí být v desolátním stavu a hlavně musíme mít dostatek financí na zaplacení chatičky s oploceným pozemkem. Tyto podmínky se nám povedlo

přes internet splnit a tak začala nová etapa našeho života. Místo určení Vitinka - malá vesnička na Rokycansku, z našeho bydliště přesně 70 km. Slovo Vitinka jsem do svých 54 let nikdy neslyšela. Vesnice má tři části: Vitinka Hudlice, Vitinka hlavní, Vitinka Nový Dvůr a právě tady je ta naše chatička. Je zde 72 čísel popisných a asi 155 obyvatel. Je zde postaveno kulturní zařízení "Restaurace Saygon" asi z roku 1984. Je to krásné zařízení s velkým sálem, klubovnou, kuchyňkou a sociálním zařízením. Vše obložené dřevem a velmi dobře udržované. Hned vedle je požární zbrojnice pro členy požárního sboru. Ve vesnici jsou dvě požární nádrže, které hlídá vodník a za vesnicí je malé koupaliště. Jedním slovem - nádhera. Toto místo Vitinka jsme vybrali asi z dalších 10 míst nabízených na internetu - určitě jsme vybrali dobře. Po seznámení s našimi sousedy jsme se začali pomalu seznamovat s dalšími obyvateli vesničky. Na chatu jsme jezdili pouze na víkendy, protože jsme ještě neměli důchodový věk a tak nám ten první seznamovací rok utekl jako voda. Procházeli jsme okolí Vitinky, chodili na houby a v sobotu do Saygonu na pivo a na pobavení s lidmi z vesnice i dalšími chalupáři. Směrem k lesu na konci cesty a na úplném začátku lesa se říká "V Kolnách", bylo opuštěné stavení - rodinný domek, stodola a chlívký. Ploty spadané, okna rozbitá, střecha děravá, všechno opuštěné a zarostlé, no prostě strašidelné. Tam bych se určitě bála i když nejsem žádný strašpytel, ale nikdy bych tam bydlet nechtěla. Bylo to místo jako stvořené pro filmaře se strašidelným prostředím. Jedna veliká přednost zde je - je tady překrásný výhled na Brdy - úžasný pohled. Po letech se stal zázrak. Toto místo koupili mladí zájemci a dneska je to tam úplně celé přestavěné, osazené dřevinami a květinami a všichni kolem jdoucí lidé musí říct to jedno slovo nádhera a ten pohled na Brdy - úžasný. Přeji zde mladé bydlící rodině sílu a zdraví do dalších let "V Kolnách". I na druhé straně vesničky vyrostly 3 nové rodinné domky, kde jsou mladé rodiny, takže se Vitinka omlazuje a to je určitě dobře. My jsme na Vitince získali přátelství několika manželských dvojic asi tak v našem věku na které se

moc těšíme - jsou to naši nejlepší kamarádi a tak léta utíkají s prací okolo chatičky, ale i zábavou a to nás moc těší. My jsme z vesnice mezi Prahou a Kladnem, která do roku 2000 měla průměrně 700 obyvatel, ale v současné době zde vyrostla nová satelitní vesnice, většinou mladých rodin a již je 2300 obyvatel. Noví obyvatelé se s nikým nebaví, ráno autama odjedou za prací do Prahy a aktivit ve vesnici se nijak neúčastní. Vitinka je místo kam rádi jezdíme, dnes jsme již v důchodu a tak náš druhý život právě začíná v této malebné malé vesničce. Jsme moc rádi za místo naší chatičky, našich nových kamarádů a krásné přírody. A proto přejeme všem do dalších let krásné chvíle zde prožité a samozřejmě to nejhlavnější a to je zdraví“ (Jaroslava H., 64 let).